

Delegationen för romska frågor

JU 2006:10

Delegationen för romska frågor (Ju 2006:10)

Ann-Marie Algemo

Rapport från Delegationen för romska frågor verksamhetsår 2007

Syfte

Delegationen ska, enligt kommittédirektiv Dir. 2006:101, avge delrapport till regeringen senast den 31 december 2007.

Regeringen planerar att ta fram en inriktningsproposition år 2008 om en utvecklad minoritetspolitik.

Med anledning av ovanstående har delegationen skrivit en rapport med redovisning av den verksamhet som har bedrivits i delegationen under mars - december 2007. I rapporten lämnas även delegationens hittillsvarande bedömningar om åtgärder som syftar till att förbättra romernas¹ situation, samt tankar kring delegationens fortsatta arbete.

Delegationen skall senast den 31 december 2009 slutredovisa uppdraget och samtidigt lämna förslag till hur arbetet för att förbättra romers situation skall fortsätta efter det att delegationen har avslutat sitt uppdrag.

1

Romer har levt i Sverige sedan 1500-talet och alltsedan dess har nya grupper av romer kommit till Sverige under olika tidsperioder från flertalet länder i Europa. I dag lever därför i Sverige flera grupper romer, såsom svenska, finska (kalé), utomnordiska, nyanlända romer från f.d. Jugoslavien. Sedan 1500-talet finns också gruppen resande i Sverige och många av dessa identifierar sig med den romska gruppen. Även om de romska grupperna sinsemellan har olika traditioner och talar olika varieteter av romani chib, finns det en sammanhållning och en känsla bland romer att de är *ett folk* (Kommittédirektiv Dir. 2006:101). En återkommande fråga från resandegruppernas representanter i delegationens referensgrupp rör gruppstillhörighet, självidentifikation och utifrån beteckningar. Ämnet är komplext och omtvistat. Delegationen bedömer det angeläget att närmare belysa frågan kring romska identiteter och gruppklassificeringar utifrån olika perspektiv och avser att återkomma i frågan.

Inledning

I december 1999 beslutade riksdagen att godkänna regeringens förslag om att Sverige ska ratificera ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Samtidigt ställde sig riksdagen bakom regeringens förslag om att romer är en av Sveriges fem nationella minoriteter, och att romani chib med alla dess varieteter är ett minoritetsspråk. Rätten till skydd för de nationella minoriteterna och minoritetsspråken är en integrerad del av det internationella skyddet för de mänskliga rättigheterna. Sverige är genom konventionerna förpliktigt att förverkliga dessa rättigheter för romerna.

Sverige har genom ramkonventionen åtagit sig att vidta lämpliga åtgärder för att inom alla områden av det ekonomiska, sociala, politiska och kulturella livet främja fullständig och effektiv jämlikhet mellan romer, i egenskap av nationell minoritet, och den övriga befolkningen. Genom minoritetsspråkskonventionen har Sverige åtagit sig att vidta åtgärder för att minoritetsspråken ska bevaras och utvecklas.

Sedan 1960-talet har en rad kommunala och statliga insatser genomförts för att komma till rätta med romernas situation och de mr-kränkningar som romer utsatts för i Sverige. Sedan år 2000 har även vissa insatser genomförts inom ramen för den statliga minoritetspolitiken.

Trots dessa insatser är romers möjlighet att ta del av sina mänskliga rättigheter fortfarande begränsade. Av regeringens skrivelse *En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006 - 2009* framgår följande:

Det råder ojämlikhet mellan romer och den övriga befolkningen inom så gott som alla livets centrala områden, såsom i skolan, i yrkeslivet, på fritiden och på bostadsmarknaden. Vidare framkommer att romer som grupp är särskilt utsatta för diskriminering.

Synpunkter avseende romers situation har framförts till Sverige från ett antal internationella organ; Europarådets kommission mot rasism och intolerans framför i sin tredje rapport att svenska myndigheter dels bör förbättra romers situation och vidta åtgärder mot rasism och diskriminering, dels öka romernas inflytande genom att utveckla samrådsformer på såväl nationell, regional och lokal nivå.

Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter underströk i sin rapport från ett besök i Sverige 2004 att romer i Sverige drabbas hårt av fördomar och diskriminering vilket leder till svårigheter inom vissa områden såsom utbildning, arbete och bostad. Det anförts att den svåra situation som romerna i Sverige ställs inför måste angripas på ett samlat sätt.

Även Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Barnombudsmannen och Skolverket har i olika rapporter under 2000-talet uppmärksammat romernas svåra situation. Sammantaget är det en mycket dystert bild som visar att romer är diskriminerade och marginaliserade inom många delar av samhället och att de i stor utsträckning står utanför den demokratiska processen. Detta kan delvis ses som en följd av den långvariga och genomgripande diskriminering som romer i Sverige och andra länder utsatts för.

Delegationens slutsatser är att den bild som redovisas ovan överensstämmer med de uppgifter och de erfarenheter delegationen gjort under sitt första verksamhetsår. Delegationen har därför, inom ramen för sitt uppdrag beviljats utökad budget för verksamhetsåren 2008 och 2009 för att intensifiera sina insatser, med särskild betoning på att främja och stödja kommunala projekt och verksamheter i olika delar av landet som syftar till att förbättra romers situation.

Det är också nödvändigt att andra statliga myndigheter och kommuner vidtar kraftfulla åtgärder för att få en förändring till stånd. Genom regeringens planer att nu ta ett fortsatt steg mot en mer samlad minoritetspolitik finns förhoppningsvis goda möjligheter till en förbättring av romernas situation på alla samhällsnivåer. En utvecklad minoritetspolitik bör, i större utsträckning än nuvarande, beakta minoritetskonventionerna för att Sverige bättre skall kunna leva upp till sina åtaganden när det gäller att låta romerna få del av sina mänskliga rättigheter och sina rättigheter som nationell minoritet.

Delegationens verksamhet 2007

Delegationen för romska frågor har, i sitt uppdrag att vara nationellt pådrivande med att förbättra romers situation i Sverige, sin utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om att skydda och främja de mänskliga rättigheterna. Som en del i detta arbete har delegationen utgått från den minoritetspolitik som infördes som ett nytt politikområde i december 1999 och de Europarådskonventioner som Sverige anslutit sig till; Ramkonventionen för skydd för nationella

minoriteter och den Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk.

Delegationen har, sedan sekretariatet bemannades den 15 mars 2007, ägnat stor del av det första verksamhetsåret till att etablera kontakter med olika berörda aktörer samt kartlägga situationen för romer i Sverige.

Inom ramen för delegationens utredningsuppdrag och uppdraget att främja och stödja kommuner har en dialog förts med romska företrädare, romska lokalföreningar och riksorganisationer, statliga myndigheter samt kommuner. De metoder som använts har varit referensgruppsmöten, möten med delegationens expertgrupp, samtal, kommunbesök, hearings, medverkan i dialogseminarier och workshops, kontakter med universitet och forskare samt insamling av skriftligt material.

Kompletterande studier

Delegationen har, inom ramen för utredningsuppdraget, möjlighet att göra vissa kompletterande studier. Delegationen har uppmärksammat att det saknas studier som belyser medias skildring av romer samt forskningsöversikt med analys över forskning om romer och resande och har träffat överenskommelser med Kalmar högskola respektive Uppsala universitet om studier inom ämnet. Delegationen har även uppmärksammat att romer inte omnämns i tidigare genomförda attitydundersökningar som kartlägger attityder till etnisk mångfald mm. I syfte att ta del av allmänhetens attityder och kunskaper om romer har delegationen gett ARS Research i uppdrag att genomföra en undersökning. I syfte att inhämta fördjupad kunskap om diskriminering av romer på arbetsmarknaden har delegationen träffat överenskommelse med Stockholms universitet om en fallstudie om mekanismer bakom förhållandet att romer med yrkesutbildning likväl står utanför arbetsmarknaden. Resultaten av ovan nämnda undersökningar redovisas under 2008 och 2009.

Främja och stödja kommunala projekt och verksamheter

Då kommunerna är en prioriterad målgrupp i delegationens arbete har kommunbesök genomförts i Vänersborg, Stockholm, Malmö, Göteborg och Norrköping. De besökta kommunerna har valts ut med hänvisning till att det bor många romer i dessa kommuner. Delegationen har medverkat i ett tiotal konferenser i landet och i samband med dessa haft kontakt med kommunföreträdare och tjänstemän från bl. a Jönköping, Södertälje, Uppsala, Luleå, Umeå, Haparanda och Skellefteå. Delegationen har även fått förfrågningar

och telefonsamtal från kommunala tjänstemän i hela landet i en rad olika frågor.

I samverkan med Delegationen för mänskliga rättigheter har delegationen, inom ramen för Europeiska året för lika möjligheter för alla, arrangerat ett seminarium om rätten till utbildning. I samverkan med Forum för levande historia har ett lärarseminarium genomförts i Göteborg. Inom ramen för MR - dagarna har delegationen, i samverkan med Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, arrangerat en workshop om bostadsdiskriminering och rätten till ordnat boende. Syftet med arrangemangen har varit att uppmärksamma kommunerna och andra aktörer på romernas situation och rättigheter.

I en undersökning genomförd av integrations- och jämställdhetsdepartementet våren 2007 har 107 av landets kommuner uppgett att det bor romer i kommunen. Delegationen har, i samverkan med Sveriges kommuner och landsting och Sifo, påbörjat en kartläggning i dessa kommuner för att inventera pågående aktiviteter, arbetsmetoder, samverkansformer mm som syftar till att förbättra romernas situation på lokal nivå.

Delegationen har varit inbjuden till Södertälje, Linköping och Helsingborg kommuner men p.g.a. tidsbrist bett att få återkomma 2008.

Informationsinsatser

Inom ramen för delegationens informationsuppdrag har en hemsida utarbetats, www.romadelegationen.se. Hemsidan vänder sig i första hand till landets kommuner men även till statliga myndigheter och allmänheten. På hemsidan finns information kring minoritetspolitiken samt hur Sverige och andra länder, främst inom EU, arbetar för att förbättra romernas situation. På hemsidan presenteras goda exempel från kommunernas arbete med frågor som rör romer, information om det romska föreningslivet mm. För att skapa förståelse för romernas situation i Sverige finns även en historisk del samt fakta kring hur romerna diskriminerats genom tiderna och fortfarande diskrimineras.

Delegationen deltog tillsammans med den romska tidskriften É Romani Glinda med monter i Internationella Torget på Bok & Biblioteksmässan i Göteborg 27-30 september. Syftet med deltagandet var dels att informera om delegationens arbete, dels att svara på frågor om romsk litteratur, kultur och språk. Delegationen arrangerade även två seminarier med fokus på det romska språket och den romska minoritetens ställning i dagens Europa. Årets bokmessa besöktes av

totalt 108 468 personer. Delegationens monter besöktes av uppskattningsvis 1000 personer.

I syfte att uppmärksamma riksdagens ledamöter på romernas specifika situation har informationspaket med litteratur om romer distribuerats till samtliga riksdagsledamöter. Materialet har även delats ut vid kommunbesök och till myndighetschefer vid tolv statliga myndigheter.

Inför invigningen av Nordens första romska folkhögskola i Göteborg var ordföranden inbjuden till ett möte med Kronprinsessan Victoria för att informera om romernas situation i Sverige.

Delegationen har medverkat vid ett frukostmöte om romers situation i Sverige som statsrådet Nyamko Sabuni inbjöd till. Syftet med mötet var att få igång en dialog med generaldirektörer vid tolv nyckelmyndigheter kring frågor om den romska gruppen. För att öka myndigheternas kunskap om romers rättigheter och specifika situation åtog sig delegationen att arrangera en utbildning för de inbjudna myndigheterna under 2008.

En informationsbroschyr om delegationens uppdrag och information om den romska minoriteten har utarbetats och översatts på sammanlagt sex språk och romska varieteter. Ledamöter och anställda har varit intervjuade i media vid ett flertal tillfällen.

Internationellt samarbete

Inom ramen för det vitboksprojekt om mr-kränkningar av romer som delegationen planerar har delegationen varit i kontakt med International Center for Transitional Justice i New York. Delegationen har även deltagit i en konferens i Canada som belyste kanadensiska statens tidigare övergrepp mot indianerna. Se mer om Vitboksprojektet under rubriken *Synliggörande av den historiska diskrimineringen av romer*.

Som ett led i delegationens uppdrag att särskilt uppmärksamma kvinnors och barns situation har delegationen deltagit i arrangemang och genomförande av en internationell kvinnokonferens, på uppdrag av Europarådet och regeringen. Konferensens huvudsyfte var att ge romska kvinnor en möjlighet att uttrycka sina angelägenheter särskilt vad gäller trafficking, reproduktiva rättigheter och tillgång till folkhälsovård. Konferensen undersökte även hur romska kvinnor på ett positivt sätt kan ha inflytande på den romska politiken som implementeras i Europa idag. På konferensen som hölls i Stockholm den 3-4 december deltog drygt 90 kvinnor från 15 länder. Se bilaga *Amare glasura ashunde – Our Voices Heard- Våra röster hörda*.

Delegationen har deltagit i ett MGs-ROM-möte (Committee of Experts on Roma and Travellers) i Strasbourg samt i ett OSSE-möte i Warsawa där romska frågor belystes.

Med anledning av delegationens uppdrag att undersöka behovet av och möjligheterna till uppbyggnad av romska institutioner har delegationen besökt Finlands delegation för romska ärenden. Se mer information under rubriken *Inflytande på regional och nationell nivå*. Delegationen besökte även enheten Romska befolkningens utbildningsteam på Utbildningsstyrelsen.

Sammanträden

Under verksamhetsåret har delegationen haft fyra delegationsmöten i Stockholm och ett i Malmö. I samband med mötet i Malmö genomfördes studiebesök på Romskt kulturcentrum, den romska förskolan Musikanten samt I.R.I.S – skolan för vuxna romer. Expertgruppen har varit inbjudna till samtliga möten samt studiebesöken i Malmö.

Delegationen har haft två möten och en hearing med den romska referensgruppen. På önskemål av referensgruppen har delegationen även ansvarat för logistiken för ett internt referensgruppsmöte.

Bemannning

På sekretariatet arbetar en huvudsekreterare och en utredningssekreterare. Under perioden juli – december hade sekretariatet tillfällig förstärkning med en anställning om 75% med uppdrag att ansvara för logistik, dokumentation mm i samband med den internationella kvinnokonferensen. Under perioden september - december hade delegationen även tillfällig förstärkning med en projektanställd som haft i uppdrag att bygga upp delegationens hemsida.

Resultatet av delegationens första verksamhetsår kommer till stor del att ligga till grund för delegationens fortsatta arbete under de kommande verksamhetsåren. Delegationen skall även slutredovisa sitt uppdrag senast den 31 december 2009 och samtidigt lämna förslag till hur arbetet för att förbättra romers situation skall fortsätta efter det att delegationen har avslutat sitt uppdrag.

Delegationens hittillsvarande bedömningar om åtgärder som syftar till att förbättra romernas situation

Synliggörande av den historiska diskrimineringen av romer

Romer har levt i Sverige sedan 1500-talet och alltsedan dess har nya grupper av romer kommit till Sverige under olika tidsperioder från flertalet länder. Under århundraden har romernas tillvaro i Sverige präglats av diskriminering och utanförskap. Övergrepp mot romer i form av fördrivning, tvångsflyttning, näringsförbud, invandringsförbud, tvångssterilisering och tvångsassimilering har förekommit. Övergreppen och diskrimineringen har skett av statsmakten, kommuner, landsting, kyrkan m. fl.

Trots de insatser som gjorts för att förbättra romers situation sedan 1960-talet är diskriminering och utanförskap fortfarande en verklighet för många romer och drabbar nya generationer. Många av de insatser som genomförts har präglats av tidigare tidsanda och av ideologier som snarare syftar till assimilering av romer, än av respekt för romers mänskliga rättigheter.

Genom historien har åtgärder och insatser baserats på ofta efterfrågade studier om romer och resande. En viktig del i det fortsatta arbetet är därför att granska den attitydformande kunskapsproduktionen om romer. Såväl skönlitterär som vetenskaplig litteratur där romer representeras har haft stort inflytande i att skapa, vidmakthålla och reproducera en viss bild om romer och romsk kultur. Medan vissa studier utgör värdefulla tidsdokument finns det tyvärr många exempel på verk där fördomar har cementerats och givits vetenskaplig sanktion.

Det är även angeläget att granska den attitydformande bild av romer som ges via media. De få uppsatser som skrivits om medias skildring av romer visar att romer främst förekommit, och förekommer, i social- och kriminalreportage eller i sammanhang där romer exotiseras. Det är sällsynt att romer uppmärksammas i mer aktiva eller positiva sammanhang.

Delegationens bedömning: Det är av yttersta vikt att synliggöra, informera och diskutera den diskriminering och de övergrepp som begåtts mot romer i Sverige.

Delegationen planerar att, i samverkan med romer och andra aktörer, genomföra ett vitboksprojekt som syftar till att kartlägga begångna mr-kränkningar av romer. Projektet kommer att pågå under 2008-2009.

Delegationen planerar att genomföra en studie av olika tidningars skildring av romer under perioden 1962 – 2007 samt en forskningsöversikt med analys över forskning om romer och resande.

*Delegationen planerar att, i samverkan med É Romani Glinda, Etnografiska museet och Forum för levande historia, arrangera utställningen *Förintelsen och romerna* under 24 januari - 24 mars 2008 med syftet att uppmärksamma Förintelsens romska offer. I samband med utställningen planeras samtal och seminarium som syftar till att uppmärksamma diskriminering av romer då och nu.*

Inflytande på regional och nationell nivå

Ett av den svenska minoritetspolitikens mål är att stärka de nationella minoriteternas möjligheter till inflytande på lokal, regional och nationell nivå. Åtta års erfarenhet av nuvarande minoritetspolitik visar dock att romers möjlighet till inflytande på olika samhällsnivåer endast ökat marginellt.

Ett visst utvecklingsarbete har skett inom några statliga myndigheter där man, i frågor som rör romer, tillsätter referensgrupper och arbetsgrupper med romska representanter.

Regeringen håller årligen samrådsmöten med representanter från samtliga nationella minoritetsgrupper. Detta sker genom möten med respektive minoritet och samrådsmöten där samtliga nationella minoritetsgrupper inbjuds. Tidigare fanns även Rådet för romska frågor som ett rådgivande organ till regeringen. Rådet avvecklades i december 2006 och ersattes av en romsk referensgrupp till Delegationen för romska frågor.

Delegationen för romska frågor har i uppdrag att undersöka behovet av och möjligheterna till uppbyggnad av romska institutioner. Delegationen har tolkat uppdraget som att det avser både representation genom deltagande i demokratiska beslutsprocesser inom bl.a. föreningslivet, partipolitik och intresseorganisationer samt genom institutioner och medverkan i befintliga institutioner och myndigheter.

Delegationen planerar att genomföra en kartläggning av olika former för representation och former för institutioner inom utbildning, kultur m.fl. Delegationen planerar även för en internationell jämförande studie över några länders minoritetspolitik och former för romsk representation. Med kartläggningarna som grund avser delegationen

att, i samverkan med romska representanter, överväga lämpliga former för framtida romsk regional och nationell representation och lägga förslag om detta i samband med slutrapporten till regeringen i december 2009.

Efter det första verksamhetsåret kan dock delegationen konstatera att det finns ett stort behov *både* av en utökad romsk representation samt en samordnande och pådrivande myndighet för romska ärenden i Sverige. Det kan också finnas ett behov av att driva romska frågor som en del av utrikespolitiken.

Vidare finns det ett stort behov av insatser som säkerställer romernas möjlighet att ta del av sina rättigheter till inflytande, t ex genom utbildningsinsatser. En viktig grupp att satsa på i detta sammanhang är de romska ungdomarna och deras organisationer.

Som ett led i delegationens uppdrag att undersöka former för romsk representation/institutioner har delegationen, tillsammans med företrädare för integrations- och jämställdhetsdepartementet, besökt Finland. Under besöket fick delegationen ta del av erfarenheter från den finska delegationen för romska ärenden som etablerades redan på 1950-talet. Den finska delegationen har ett nationellt samordnande och pådrivande uppdrag när det gäller att verka för att förbättra romernas situation. I delegationens styrelse finns företrädare för romska organisationer samt företrädare för de departement som bedöms ha en nyckelroll när det gäller utvecklingsarbete inom området. Större delen av de kostnader som härrörs till ovan nämnda utvecklingsarbete samt insatser som genomförs för att förbättra romernas situation inom olika samhällsområden finansieras av respektive departement.

I Finland finns även regionala romska delegationer med romsk kulturkompetens som samverkar med myndigheter på lokalnivå; kommunernas verksamheter, skolorna, socialtjänsten, arbetsförmedlingar, polisen m fl. De regionala delegationerna är placerade på de finska länsstyrelserna och samverkar med den nationella delegationen. De regionala delegationerna kompletterar den nationella delegationen och bidrar till att frågor som rör romers specifika situation även lyfts upp på regional och lokal nivå. Motsvarande placering i Sverige skulle kunna vara länsstyrelsen alternativt kommunregional samverkan på några strategiska platser i landet.

Delegationens bedömning: Regeringen bör uppmärksamma behovet av en myndighet för romska ärenden och behovet av regionala kontor

med romsk kulturkompetens på strategiska platser i landet. Delegationen avser att återkomma med konkreta förslag om lämpliga former för detta samt former för romsk representation och institutioner i samband med slutrapporten till regeringen i december 2009.

Delegationen planerar att genomföra en kartläggning av olika former för representation, samt en internationell jämförande studie över några länders minoritetspolitik med avseende på inflytandefrågor under 2008.

Delegationen planerar att fördjupa sina kontakter med de finska delegationerna och inhämta ytterligare kunskap avseende deras uppdrag, organisation, ekonomi och resultat.

Bristande kunskap om romer och romers rättigheter inom statliga myndigheter

För att åstadkomma en förbättring av situationen för den romska minoriteten och öka romers inflytande i frågor som berör dem behöver kunskapen om romernas specifika situation och rättigheter öka inom de statliga myndigheterna. Även nya arbetsformer för romsk samverkan behöver utarbetas för att skapa förutsättningar för ett romsk deltagande. Inom ramen för ett sådant metodutvecklingsarbete behöver nödvändiga hänsyn tas till att den romska organiseringen är splittrad och relativt svag i jämförelse med andra nationella minoriteter. Hänsyn behöver även tas till att utbildningsnivån inom den romska minoriteten är generellt lägre än inom övriga nationella minoriteter vilket kan kräva särskilda utbildningsinsatser.

Institutet för språk och folkminnen har i sin instruktion inom ramen för sitt arbete med de nationella minoritetsspråken ålagts att hålla hög kompetens i bland annat romani chib. Institutet skall enligt instruktionens 2 § ”särskilt samla in, bevara, vetenskapligt bearbeta och sprida material om det svenska språket, de nationella minoritetsspråken finska, meänkieli, romani chib och jiddisch, det svenska teckenspråket samt dialekter, folkminnen, folkmusik och namn i Sverige.”

På liknande sätt kunde vissa andra myndigheter i sin instruktion åläggas att inom sitt myndighetsområde ha kompetens att hantera frågor som rör romers specifika situation.

Delegationens bedömning: Vissa nyckelmyndigheter, såsom Arbetsmarknadsstyrelsen, Boverket, Brottsförebyggande rådet, Folkhälsoinstitutet, Forum för levande historia, Högskoleverket,

Kulturrådet, Migrationsverket, Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen, Skolverket, Socialstyrelsen samt den nya ombudsmannamyndigheten, bör få skrivningar i sin instruktion om att tillgodose att det inom myndigheten finns en kompetens att hantera frågor som rör romers specifika situation

Delegationen kommer att erbjuda att erbjuda ovanstående myndigheter att ingå i ett nätverk med start våren 2008 samt erbjuda företrädare för myndigheterna att delta i utbildningstillfällen under 2008 och 2009.

Bristande kunskap om romer och romers rättigheter inom kommunala förvaltningar

Merparten av de centrala områden där det råder ojämlikhet mellan romer och den övriga befolkningen, är del av kommunernas ansvarsområden. Med anledning av detta krävs insatser på kommunal nivå.

Inom kommunerna behövs ökad kännedom om romers rättigheter och romers specifika situation, samt ett utvecklat arbetssätt som inbegriper romsk medverkan. Detta är nödvändigt för att komma tillrätta med de missförhållanden som idag råder och som omöjliggör för romer att ta del av sina mänskliga rättigheter.

Uppskattningsvis 80-90% av Sveriges vuxna romer som öppet identifierar sig som romer berättar att de är arbetslösa. Arbetslösheten förefaller vara hög även hos de romer som har yrkesutbildning inom vissa bristyrken.

Inom utbildningsområdet har situationen när det gäller andelen romer som går ut gymnasiet ökat något men fortfarande saknar en stor majoritet av romska ungdomar och vuxna en fullständig grundskoleexamen. Ett fåtal romska barn går i förskola och saknar därmed viktiga erfarenheter som de flesta andra barn har vid skolstarten.

Många romer uppger att de upplever sig diskriminerade i kontakt med socialtjänsten och bostadsbolagen. Möjligheten till lämplig bostad och förstahandskontrakt är små. I dagsläget kräver bostadsbolagen oftast fast inkomst för att få ett lägenhetskontrakt. Detta är en försvårande omständighet för romer som har stora svårigheter att få arbete p.g.a. diskriminering på arbetsmarknaden och generellt bristande utbildning.

Ohälsotalen hos många romer är höga avseende både fysisk och psykisk ohälsa. Romska företrädare och kommunala tjänstemän uppger att ohälsotalen förefaller öka bland kvinnor och barn och att drogmissbruket går ner i åldrarna.

När det gäller kommunernas arbete med och för den romska minoriteten pekar flera kommuner på svårigheter p.g.a. att gruppen är heterogen och att det saknas statistik, att många individer behöver stöd inom en rad områden och att kommunerna inte har tillräckligt med resurser och kunskap. Man menar också att det inte är möjligt, alternativt inte prioriterat, att särskilt uppmärksamma den romska gruppen med hänvisning till att det finns många andra grupper och individer som också behöver kommunens stöd.

Minoritetspolitiken uppfattas främst som en rekommendation, i den mån kommunerna har kännedom om politikområdet. Det är sällan som kommunala insatser görs med hänvisning till minoritetspolitiken eller Sveriges undertecknande av Europarådskonventionerna, snarare sker insatserna inom ramen för den kommunala integrations- och/eller socialpolitiken.

I bl. a. Stockholm, Norrköping, Linköping, Uppsala och Malmö har insatser gjorts, delvis med hänvisning till romernas status som nationell minoritet. Delegationen har dock fått oroväckande signaler om att omfattningen på insatserna minskat/kommer att minska i dessa kommuner p.g.a. omprioriteringar.

Från den romska minoriteten krävs mer dialog med kommunerna samt kommunala satsningar på romsk kulturkompetens för att förbättra situationen, med särskild betoning på utbildnings-, bostads- och sociala områdena.

Tidigare erfarenheter från bl. a. Uppsala kommun, Helsingborgs kommun och Stockholms stad har visat att en tydlig framgångsfaktor i arbetet med att förbättra romernas situation har varit att anställa romer som brobyggare, integrationssamordnare, kulturtolkar, behandlingsassistenter mm. Initialt kan detta medföra en merkostnad för kommunen genom handledning, mentorskap och fortbildningsinsatser men på längre sikt genererar detta en stor samhällsvinst för alla parter. Exempel från Stockholms stad visar att genom riktad utbildning och anställning av vuxna romer förbättras den enskilde individens och familjens situation. Intresset för utbildning ökar inom familjen, både bland de vuxna och barnen. Familjen blir på sikt självförsörjande och slipper bidragsberoende.

Samhällsengagemanget ökar och barnens skolnärvaro ökar. De romer som får anställning visar andra romer att det faktiskt är möjligt att få en anställning, trots majoritetssamhällets diskriminerande attityder. En viktig förutsättning för ovan nämnda projekt har varit en noggrann förprojektering med romsk delaktighet och att det funnits en strategi för att arbeta med attitydförändringar på arbetsplatserna.

Socialstyrelsen gjorde under hösten 2006 en kvalitativ och kvantitativ studie om omhändertagande av romska barn. Rapporten visade bl. a att det från socialtjänstens sida fanns brister avseende romers delaktighet vid omhändertagande av romska barn och även på att romska barns rätt till minoritetsspråket och sin kulturella identitet inte kan säkerställas. Rapporten indikerade även att det fanns tillfällen då socialtjänsten undvikit att ingripa p.g.a. att det rört sig om romska familjer.

Delegationen anser att samhället måste säkerställa att dessa barn, som redan är utsatta, inte även berövas sitt minoritetsspråk och att de ges möjligheter att utveckla en kulturell romsk identitet. Samhället måste även säkerställa att socialtjänsten ingriper på samma villkor i romska ärenden som för övriga familjer. För att detta ska ske behöver socialtjänsten mer kunskap och metodstöd.

Den romska referensgrupp som Socialstyrelsen använde sig av i sitt arbete med studien menade att studien gjorts utifrån socialtjänstens perspektiv. De pekade på nödvändigheten av en studie som utgår från romernas erfarenheter av kontakter inom socialtjänsten. Delegationen och Ombudsmannen mot etnisk diskriminering instämmer i att det behövs en kompletterande studie som synliggör upplevelser av diskriminering vid tvångsomhändertagande av barn och andra ingripande åtgärder för att relevanta åtgärder ska kunna vidtas.

Delegationens bedömning: Kommunerna bör tillgodose att det inom berörda förvaltningar finns en kompetens att hantera frågor som rör romers specifika situation.

Delegationens bedömning: Kommuner som har romer bosatta i kommunen bör initiera ett utvecklingsarbete i samverkan med Sveriges kommuner och landsting och romska företrädare för att öka andelen anställda romer i kommunen.

Delegationens bedömning: Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att, i samråd med socialtjänsten och romska företrädare, utarbeta ett metodstöd för socialtjänsten rörande arbete med romska familjer och kunskapsöverföring rörande minoritetsstatusens betydelse.

Delegationen har, i samverkan med Sveriges kommuner och landsting och Sifo, påbörjat en kartläggning av kommunernas arbete för att förbättra romernas situation. Efter avslutad kartläggning i februari 2008 kommer kommunerna att ges möjlighet att ingå i ett kommunalt nätverk och där bl. a diskutera ämnesspecifika frågor och samverkansfrågor samt utbyta erfarenheter och arbetsmetoder.

Delegationen har tecknat en överenskommelse med Stockholms universitet om en fallstudie om mekanismer bakom förhållandet att romer med yrkesutbildning likväl står utanför arbetsmarknaden. Studien genomförs under våren 2008.

Delegationen planerar att fortsätta sitt arbete med kommunbesök under 2008 och 2009.

Delegationen planerar att genomföra metodutvecklingsseminarier som riktar sig till förtroendevalda och tjänstemän i kommunerna.

Delegationen planerar att under 2008-2009 genomföra metodutvecklingsprojekt i 1-3 kommuner. Projekten syftar till att pröva modeller för romsk kulturkompetens och romsk delaktighet i kommuner. Resultaten av dessa projekt kommer att redovisas i december 2009.

Inflytande på lokal nivå

Romska representanter har, trots intentionerna i den svenska minoritetspolitiken, mycket begränsade möjligheter att påverka i frågor som berör dem och som till stora delar hanteras på den kommunala nivån. Ingen av de kommuner som delegationen varit i kontakt med under året har haft någon strategi för dialog med romska företrädare i frågor som rör den romska gruppen.

Så länge det inte finns en fungerande dialog mellan kommunerna och den romska minoriteten är det svårt att komma tillrätta med det glapp som råder mellan minoritetspolitikens intentioner och den ojämlika situation som romerna har i jämförelse med majoritetssamhället.

För att situationen ska kunna förändras och för att den romska minoriteten ska ges möjlighet att påverka hur den romska kulturen ska bibehållas och utvecklas behöver samverkansformer på lokal nivå utarbetas av kommunerna. Eftersom förutsättningarna i de olika kommunerna varierar bör kommunerna finna former för samverkan i

samråd med romer där de finns företrädade. I många kommuner finns väl fungerande modeller för samråd med handikappråd och pensionärsråd som skulle kunna fungera som modell även för romska samråd. Befintliga kommunala samråd (t. ex. pensionärsråd, ungdomsråd, jämställdhetsråd, råd för funktionshindrade) behöver utvecklas och omfatta företrädare för äldre romer, ungdomar, kvinnor etc.

I Göteborg planerar Hyresgästföreningen och den romska folkhögskolan i Agnesberg för ett intressant projekt som syftar till att, i samverkan med bostadsbolagen och romska företrädare, utveckla metoder för att förebygga vräkningar.

Delegationens bedömning: Samtliga kommuner där det bor romer bör initiera ett formaliserat samråd med romska företrädare samt se över formerna för representation i andra kommunala samråd så att romska företrädare kan väljas in.

Ekonomiskt stöd till de romska organisationerna behöver höjas
För att de romska organisationerna skall ges reellt inflytande och få ett jämbördigt deltagande i demokratiska beslutsprocesser behöver de ett tillräckligt ekonomiskt stöd som möjliggör deras arbete. Det nuvarande begränsade ekonomiska stödet har medfört att riksorganisationerna har svårigheter att bedriva sina frågor på ett verkningsfullt sätt. Istället går mycket kraft åt till ideellt arbete och konkurrens om resurser och uppdrag, vilket leder till ineffektivitet och fördröjning när det gäller utvecklingen av de romska frågorna.

Den romska minoriteten uppskattas till ca 50 000 individer i Sverige. Inom minoriteten finns många olika grupper med olika kulturella uttryck och sedvänjor och olika varieteter av romani chib. Detta innebär att de romska lokalföreningarna ofta har få medlemmar och att medlemskapet ofta är familje- eller släktbaserat eller har sin grund i ursprungslandet. Detta återspeglas även på riksnivå med en splittrad romsk representation med ca 12 romska riksförbund och riksorganisationer. En försiktig dialog pågår mellan riksförbunden om former för samverkan men hittills utan konkreta resultat. I avvaktan på detta behöver formerna för bidragsgivningen till de romska organisationerna ses över, med hänsyn till att respektive riksförbund och riksorganisation behöver ett rejält ekonomiskt stöd för att kunna driva de romska frågorna framåt, trots få lokala medlemsföreningar.

De romska riksförbunden och riksorganisationerna saknar fri tillgång till särskilda kompetenser och kunskap om sina rättigheter. Det är

därför angeläget att även utveckla andra former av stöd till organisationerna,
t. ex. rättighetsbaserade utbildningar.

Delegationens bedömning: Ungdomsstyrelsen bör få i uppdrag att se över formerna för bidragsgivning till de romska riksförbunden och riksorganisationerna. Ungdomsstyrelsen bör även få i uppdrag att överväga olika insatser som kan stärka den romska organiseringen. Dessa uppdrag bör ske i samverkan med Delegationen för romska frågor samt romska representanter.

Informationsinsatser

Allmänhetens och myndigheters kunskaper om romers kultur, historia, språk och traditioner, samt deras situation i Sverige är mycket begränsade. Av DO's rapport *Diskriminering av romer i Sverige, 2003*, framgår även att antiziganistiska tankemönster med fördomar och negativa föreställningar är vanligt förekommande och sällan ifrågasätts.

Endast ett fåtal tjänstemän och förtroendevalda känner till att romer är en erkänd nationell minoritet, att språket är ett erkänt minoritetsspråk och att Sverige har en minoritetspolitik. Även många romers kunskaper om sina egna rättigheter och skyldigheter förefaller vara begränsade.

Delegationen har under det första verksamhetsåret varit ständigt efterfrågade som föreläsare och rådgivare i alla slags frågor som rör romer och nationella minoriteter. P.g.a. begränsade resurser har sekretariatet valt att prioritera medverkan i strategisk betydelsefulla sammanhang och i övrigt hänvisat till andra myndigheter, romska organisationer m. fl.

Delegationen har även haft många kontakter med enskilda romer som efterfrågat stöd och råd i en rad ärenden; bostadsfrågor, hjälp vid kontakter med socialtjänsten och polisen, möjligheter till intyg för företräde till högskola, dispenser avseende studiemedel, frågor om socialbidrag, stipendier, lärarfortbildningar, diskrimineringsärenden, rättigheter avseende modersmålsundervisning och studiehandledning, mm.

För att minoritetspolitiken och arbetet med att förbättra romernas situation ska få genomslag i landet behöver betydligt mer omfattande informationsinsatser göras än vad som ryms inom delegationens

uppdrag. Insatser måste ske inom en rad områden och riktas till olika målgrupper.

En allmän informationskampanj motsvarande den som tidigare genomförts av Jordbruksdepartementet avseende samerna behöver genomföras även för romerna. Vidare behöver verksamhetsanpassad information och metodstöd tas fram inom olika myndigheters ansvarsområden, i samråd med romer.

För närvarande pågår en internationell informationskampanj "Dosta!" organiserad av Europarådet och Europakommissionens gemensamma program "Lika rättigheter och lika behandling för romer i sydöstra Europa". Kampanjen började 2006 i Albanien, Bosnien och Hercegovina, Montenegro, Serbien och i Makedonien och syftar till att öka kunskapen om och förståelsen för romerna. Fr. o. m. 2008 är det möjligt för Sverige och andra länder i Europa att ansluta sig till kampanjen.

Delegationens bedömning: Ansvariga myndigheter bör få i uppdrag att, i samråd med romsk expertis, ta fram informationsmaterial om romer och romers rättigheter som kan användas av tjänstemän inom respektive arbetsområde

Delegationen planerar att fortsätta sitt informationsuppdrag under 2008 och 2009 genom att vidareutveckla delegationens hemsida på www.romadelegationen.se, medverka som föreläsare i olika seminarier och konferenser samt delta med egen monter på Bok- och Biblioteksmässan.

Rätten till utbildning

År 1842 infördes allmän folkskola i Sverige med skolplikt för både pojkar och flickor. Det kom att dröja ytterligare ca 100 år innan svenska myndigheter fattade beslut om att romerna skulle ges möjligheter att bli bofasta och därmed få del av sina rättigheter. I praktiken dröjde det ända in på 1970-talet innan alla romer hade fått tillgång till bostad och därmed möjlighet till skolundervisning.

En konsekvens av detta är att det inom många romska familjer saknas skoltradition och att många av de äldre är analfabeter. Samma problematik gäller romer från Balkan som varit på flykt under många år och inte haft möjlighet att gå i skola, samt även andra invandrade romer som utsatts för liknande sanktioner i sina tidigare hemländer.

Tillgång till utbildning och arbete är avgörande förutsättningar för delaktighet på lika villkor i samhället. Romerna har varit missgynnade

när det gäller möjligheter till skolgång vilket fått allvarliga konsekvenser för många generationer romer. Romska barn och ungdomar behöver därför samhällets stöd för att få samma möjligheter att tillgodogöra sig skolundervisningen som de elever vars föräldrar och far- och morföräldrar under lång tid haft tillträde till skolsystemet.

Olika europeiska organ har kritiserat Sverige för bristande insatser vad gäller romernas situation, med särskild betoning på utbildningssituationen. Bl. a. har Europarådets kommission mot rasism och intolerans (ECRI) påpekat i sin tredje rapport att romer har en missgynnad ställning när det gäller utbildning och att de romska barnen marginaliseras i skolan.

Avsaknad av skoltradition i kombination med delvis fortsatt mistroende mot skolan och svenska myndigheter innebär att det fortfarande finns romska familjer som är tveksamma till skolsystemet. Det finns också en oro för att skolan ska förminska barnens romska identitet och att de förloras till majoritetskulturen. Enligt DO's rapport *Diskriminering av Romer i Sverige, 2003*, upplever många romer att skolan inte bidrar till att stärka romska barns identitet och att skyddet mot diskriminering inom skolan är svagt. I rapporten konstateras att 50% av de tillfrågade i undersökningen anger att de valt att inte berätta om sin bakgrund i skolan.

Många anser även att den romska kulturen inte är tillräckligt synlig i skolan och att romska förebilder saknas. Trots läroplanens och kursplanernas krav på undervisning om de nationella minoriteterna i skolorna förekommer detta sällan.

Uppgifter förekommer från romer och kommunala tjänstemän att romska barn som har inlärningssvårigheter sällan får det stöd de behöver och att de sällan utreds. De romska föräldrarnas upplevelse är att detta beror på skolans negativa förväntningar på de romska skolbarnen.

Statistik saknas till stor del när det gäller romska skolbarns deltagande i skolan men i studier som genomfördes i Stockholms stad 1989 och 1997 konstaterades att genomsnittsfrånvaron på högstadiet var ca 40% 1989 och något lägre 1997. I rapporten *Romska elever - hur går det för dem i skolan, 1997* kommenterar lärare den stora frånvaron bland de romska eleverna som en ond cirkel orsakad av bristande kunskaper, dåligt självförtroende, olust inför skolan och skolk. I Stockholms stads

kartläggning *Stadens insatser för de nationella minoriteterna, 2005* konstateras att problemen till stora delar kvarstår.

I skolverkets rapport *Romer i skolan – en fördjupad studie*, år 2007, konstateras att flera elever i studien uttalar att de har ambitioner att gå vidare till gymnasieskolan men i rapporten konstateras att bilden fortfarande präglas av att många elever har stor frånvaro och inte avslutar grundskolan med fullständiga betyg. Endast ett fåtal går vidare till gymnasieskolan och högskolan.

I skolverkets rapport föreslås en rad angelägna åtgärder som bör uppmärksammas och som syftar till att förbättra utbildningssituationen för den romska minoriteten, från förskola till vuxenutbildningsinsatser. Även i Barnombudsmannens rapport BR 2005:7 *De vill att jag ska vara osynlig* föreslås åtgärder som syftar till att förbättra romska elevers situation i skolan med särskild inriktning på skolnärvaro och skolans samverkan med familjerna. I rapporten förslås även att de romska eleverna ges särskilda möjligheter till studie- och yrkesvägledning samt till prao och praktikplatser samt samverkan med högskolorna i syfte att stimulera till högre studier.

I Malmö kommun, Norrköpings kommun och Stockholms stad finns goda erfarenheter av att utbilda och anställa romsk personal på skolor och förskolor. Det finns ett tydligt samband mellan ökad närvaro och förbättrade betyg för romska barn och ungdomar i de skolor och förskolor där man anställt romska lärarassistenter, brobyggare barnskötare mm. Den romska personalen blir kulturtolk och brobyggare mellan skolan/förskolan och hemmet i de fall det behövs. Den romska personalen blir också en garant för att den romska kulturella identiteten säkerställs och att den romska kulturen synliggörs på skolan. Indirekt bidrar den romska personalen även till en attitydförändring på sin arbetsplats. Fler satsningar på romsk personal på skolorna skulle innebära en direkt förbättring av de romska skolbarnens situation.

Delegationen planerar att under 2008 -2009 närmare studera utbildningssituationen för romska skolbarn och vuxna och återkomma med förslag men kan redan nu konstatera följande:

Insatser behövs för att säkerställa romska skolelevers rätt till skolgång med förutsättningar för god skolnärvaro och fullständiga betyg.

Insatser behövs för att skapa en trygg, icke-diskriminerande skolmiljö och en god samverkan med föräldrarna.

Insatser behövs för att finna former för förskoleverksamhet som attraherar romska familjer. Insatserna bör utarbetas i samarbete med romska föräldrar.

Insatserna behöver planeras i samverkan med romer för att säkerställa den romska kulturella identiteten, och med hänsyn till de goda resultat som påvisats med anställd romsk personal inom förskola och skola.

Insatserna behöver planeras och genomföras med långsiktighet, kontinuitet och uthållighet.

Insatser behövs för att öka kännedomen om romers specifika situation och rättigheter på skolorna och förskolorna.

Insatser behövs avseende fördjupade inspektioner av de romska barnens skolsituation, t ex via Skolinspektionen

Insatser behövs till skolorna för kompetensutveckling, metodstöd och utveckling av läromedel, t. ex. genom inrättande av ett romskt resurscenter med anknytning till Skolverket.

Vuxenutbildningsalternativ behöver utvecklas i romsk samverkan. Här är det angeläget att ta del av folkhögskolornas goda erfarenheter av att utbilda vuxna romer. Även system för validering av utbildningar från andra länder behöver utvecklas.

Vidare behöver alternativa former för studiefinansiering undersökas för att romer med bristande skolgång ska ges möjlighet att studera vidare. Romska företrädare uppger att många romer tagit ut maximalt studiebelopp från CSN utan att lyckas ta betyg inom det ordinarie vuxenutbildningssystemet. Resultatet blir en svår ekonomisk situation och fortsatt små möjligheter till anställning.

Modersmålsundervisning

I Rätten till mitt språk – förstärkt minoritetsskydd SOU 2005:40 uppmärksammas minoritetsbarnens möjlighet till utbildning i och på minoritetsspråket som avgörande för minoritetsspråkets överlevnad på sikt. Utbildningsfrågornas stora betydelse har även lyfts fram av riksdagens konstitutionsutskott i samband med behandlingen av nuvarande minoritetspolitik.

Romska skolbarn ska enligt läroplanen för förskolan (Lpfö 98), grundskoleförordningen och gymnasieförordningen erbjudas möjligheter till undervisning i minoritetsspråk i förskolan, grundskolan och gymnasiet. Undervisning kan anordnas i form av modersmålsundervisning och studiehandledning. En förutsättning för att undervisning behöver anordnas är att kommunen kan finna en lämplig lärare. Kommunen har också möjlighet att besluta om undervisningen ska inom eller utanför timplanen.

När det gäller romska elevers möjlighet att få del av modersmålsundervisning varierar detta mellan kommunerna. I t. ex. Norrköping och Vänersborg har kommunerna arbetat aktivt med att stimulera eleverna att läsa modersmål. Som ett resultat av satsningen i en skola i Vänersborg har över 90% av de romska eleverna modersmålsundervisning. I Vänersborg sker även en intressant satsning på romani chib inom förskolan, i samverkan med biblioteket.

I skolverkets rapport *De nationella minoriteternas utbildningssituation, 2005*, konstateras att kommunernas ansträngningar generellt när det gäller de romska eleverna gick ut på att integrera dem i den svenskspråkiga undervisningen men inte att också stödja och utveckla deras eget minoritetsspråk.

Enligt uppgift från romska företrädare saknar romska föräldrar ofta kännedom om att deras barn har rätt till modersmålsundervisning i förskolan och skolan. I vissa kommuner som erbjuder modersmålsundervisning på romani chib har skolan inte uppfattat att det finns olika varieteter av språket och erbjuder undervisning på "fel" varietet. I en nyligen genomförd kartläggning av Sameradion och Sisuradion redovisas att en tredjedel av landets kommuner inte informerar om de särskilda rättigheter till modersmålsundervisning som gäller för de nationella minoriteterna.

Enligt uppgifter i skolverkets rapport hävdar tjänstemän och romer att många romska föräldrar undviker att informera skolan om att deras barn är romer och istället uppger vilket land de kommer ifrån. Orsaken till detta är de negativa attityder och fördomar som romerna ofta möter. Enligt tidigare forskning kan majoritetens syn på detta sätt överföras till minoriteten som börjar uppleva ovilja mot sitt eget språk och sin egen kultur.

I Barnombudsmannens rapport *"De vill att jag ska vara osynlig"* belyses situationen för romska barn och unga genom intervjuer. I rapporten konstateras att vuxna i skolan har fördomar om dem och att modersmålsundervisning inte prioriteras. Med anledning av detta föreslår Barnombudsmannen att kommuner där det bor många romer

bör erbjuda barn och deras föräldrar information och stöd på det egna språket samt att kommunerna bör ge modersmålsundervisning på romani chib högre prioritet. Skolverket anser i rapporten *Romer i skolan – en fördjupad studie, 2005*, att statistiken avseende modersmålsundervisning måste förbättras och att Myndigheten för skolutveckling bör få fortsatt stöd för modersmålsundervisning i romani chib på distans.

Generellt råder stor brist på behöriga eller lämpliga modersmåls lärare i romani chib vilket delvis kan antas hänga samman med den låga utbildningsnivån inom gruppen. En annan väsentlig faktor är att det inte förekommit någon grundläggande utbildning av modersmåls lärare sedan början av 1990-talet. Ytterligare en faktor som har betydelse är att det finns många varieteter av språket och ingen standardisering.

Bristen på modersmåls lärare är ett tidigare påtalat problem som fortfarande kvarstår enligt Skolverkets rapport *Romer i skolan – en fördjupad studie, 2007*. År 2005 fanns uppskattningsvis 15 romska modersmåls lärare anställda i landet. Ingen av dem hade formell behörighet.

Delegationen planerar att under 2008 -2009 närmare studera modersmålsundervisningen på romani chib och återkomma med förslag men kan redan nu konstatera att:

Myndigheten för skolutveckling/skolverket bör få utökat stöd för att utöka insatserna avseende läromedel och distansundervisning på romani chib.

Möjligheterna att initiera utbildning för modersmåls lärare bör undersökas. Frågan bör sättas i ett större sammanhang med flera långsiktiga insatser som syftar till att stärka språket (Se även under rubriken *É romani chib och den romska kulturen*).

Delegationens bedömning: Att man undersöker möjligheten att ge Skolverket i uppdrag att genomföra riktad och regelbundet återkommande tillsynsverksamhet rörande romernas möjligheter till modersmålsundervisning.

É romani chib och den romska kulturen

Huvudtanken med minoritetskonventionerna är att de nationella minoriteterna skall kunna bevara sitt språk och sin kultur. Genom

ratificering av konventionerna har Sverige aktivt tagit ställning för att stödja minoriteternas strävan att föra över detta kulturarv till nästa generation. Språket har stor betydelse som kulturbärare av de nationella minoriteternas identitet.

Situationen när det gäller det romska språket é romani chib och modersmålsundervisningen är komplicerad eftersom språket tills helt nyligen enbart var ett talspråk. En komplikation är också att det finns många varieteter av språket och att standardisering saknas. Stora ansträngningar görs dock av romska lingvister och aktivister, Institutet för språk och folkminnen och Myndigheten för skolutveckling för att utarbeta lexikon, läromedel och skönlitteratur men mycket återstår att göra. Frågan kräver långsiktighet och internationellt samarbete. Intressanta erfarenheter kan hämtas från bl. a. enheten Romska befolkningens utbildningsteam på Utbildningsstyrelsen i Finland.

Delegationen planerar att under 2008 -2009 närmare studera situationen när det gäller den romska kulturen och det romska språket och återkomma med förslag men kan redan nu konstatera följande:

Insatser behövs för att åtgärda bristen på litteratur, läromedel, radioprogram, tv-program, media, teaterföreställningar mm på det romska språket. I samband med detta bör kulturrådet ges i uppdrag att utreda hur romsk kultur och litteratur ska få ett tillräckligt utrymme i svenskt kulturliv.

Även stödet till romsk media behöver utredas för att säkerställa att det finns möjlighet för romer att driva media i egen regi eller i samverkan med annan media eller myndighet. Media har stor betydelse när det gäller revitaliseringen av språket och tillgång till den egna kulturen både för barn och vuxna. Det är också angeläget med en nyhetsbevakning ur ett romskt perspektiv.

En inventering av det romska kulturarvet behöver genomföras och en utredning om hur kulturarvet ska förvaltas bör initieras. En kartläggning av det romska kulturarvet planeras av Romskt kulturcentrum i Stockholm.

För att det romska språket och kulturen ska kunna bevaras och utvecklas krävs även satsningar vid universiteten och motsvarande läroanstalter. Här behöver särskilda åtgärder vidtas för att säkerställa att de institutioner på högskolan som fått i uppdrag att främja studier och forskning kring romsk kultur och romani chib får förutsättningar att arbeta långsiktigt. Hänsyn måste tas till att allmänhetens intresse för att studera det romska språket och den romska kulturen än så

länge är begränsat vilket försvårar för lärosätena att täcka sin kostnader genom det ordinarie statliga stödet. Det föreligger stor risk för att de institutioner som bedriver forskning och undervisning om romsk kultur och språk avbryter sin verksamhet på ekonomiska grunder.

Hänsyn behöver även tas till att det finns få romer med gymnasiekompetens som har behörighet för högskolestudier och ännu färre romska akademiker som har möjlighet att bedriva forskning. Även om formell kompetens saknas finns det flera romer med intresse och stor kunskap i språkfrågorna. Dessa personers kompetens behöver tas tillvara av berörda institutioner.

I betänkandet "Att återta mitt språk" (SOU 2006:9) påtalas att de nationella minoritetsspråken lever ett osäkert liv på högskolor och universitet då respektive högskola ansvarar för sina kurser och de nationella minoritetsspråken konkurrerar med andra ämnen. Högskolorna upplever sig inte ha ett nationellt eller samordnande ansvar för de nationella minoritetsspråken.

Delegationens bedömning: Högskoleverket bör få i uppdrag att undersöka hur man kan säkerställa att de institutioner på högskolan som fått i uppdrag att främja studier och forskning kring romsk kultur och romani chib får långsiktiga förutsättningar att hantera sina uppdrag. För att säkerställa den romska kompetensen bör en romsk referensgrupp delta i arbetet.

Allmän flaggdag

Romsk kultur och historia är en okänd del av det svenska kulturarvet som bör uppmärksammas. Genom att på olika sätt synliggöra den romska kulturen, historien och språket påverkas majoritetssamhällets förståelse för, och kunskap om romerna. Detta i sin tur kan leda till att den romska gruppens ställning stärks och att en gynnsam utveckling blir möjlig.

Romerna är ett transnationellt folk och det finns uppskattningsvis 20 miljoner romer i världen, varav ca 50 000 bor i Sverige. År 2000 deklarerade International Roma Union (IRU) det romska folket som en icke-territoriell nation.

Den romska flaggan tillkom på den första romska världskongressen i London 1971 då man också enades kring den romska nationalsången *Gelem Gelem (Jag gick, jag gick)*. Flaggan har färgerna blått som symboliserar himlen, grönt som symboliserar jorden och ett rött hjul som symboliserar vandring och framåtskridande.

Vid den romska världskongressen beslutades även att den 8 april skulle vara Internationella romerdagen.

Det finns goda skäl för att genom en allmän flaggdag uppmärksamma och högtidlighålla det romska folket. Genom allmän flaggning synliggörs det romska folket som levt i Sverige sedan 1500-talet och som är en av Sveriges erkända nationella minoriteter.

Delegationens bedömning: Internationella romerdagen den 8 april bör bli allmän flaggdag.

Historiska minnesmärken i det offentliga rummet

Romerna har ända sedan de kom till Sverige på 1500-talet fördrivits från plats till plats i landet p.g.a. olika statliga och kommunala lagar, sanktioner mm. Trots de ständigt påtvingade vandringarna hade romerna täta kontakter med majoritetssamhället genom att de, för sin försörjning, arbetade och umgicks med majoritetsbefolkningen. Det dröjde ända till mitten av 1960-talet innan romerna fick möjlighet att bosätta sig och därigenom få tillgång till skolgång.

En allvarlig konsekvens av romernas påtvingade utanförskap och nomadiserande tillvaro är att det finns ytterst få historiska föremål, minnesmärken, byggnader etc. som uppmärksammar romernas historia som en del av den svenska historien och en del av det svenska kulturarvet. Vissa privata samlingar med föremål finns liksom släktklenoder som bevarats inom familjerna. Även Romskt kulturcentrum i Stockholm och Malmö har vissa föremål som berättar om romernas liv i Sverige.

För att synliggöra romernas långa närvaro och många bosättningar i landet föreslås att läns museerna får i uppdrag att, i samråd med romer på orten, sprida kunskap om romernas historia genom att sätta upp historiska minnesmärken eller liknande på lämpliga platser i landet.

I huvudstaden föreslås en staty av författaren och aktivisten Katarina Taikon placeras på central plats för att påminna om romernas historia och långa kamp för att få del av sina mänskliga rättigheter. Katarina Taikon blev känd för sitt starka engagemang för romernas rättigheter på 60-talet. Många har läst och beundrat Katarina Taikons Katitzi-böcker som skildrar den romska flickan Katitzis liv i Sverige och som blev en väckarklocka för svenska folket. Böckerna finns även översatta på många språk och har spritts i andra länder.

Delegationens bedömning: Kulturrådet bör, inom ramen för sina bidrag till läns museerna, ge dem i uppdrag att synliggöra romernas historia på orten genom minnesplaketter eller annat lämplig minnessymbol.

Delegationens bedömning: Lämplig myndighet bör få i uppdrag att utforma en staty av författaren och aktivisten Katarina Taikon och utse en värdig plats för statyns placering i landets huvudstad.